

KORREKSION PEDAGOGIKA ASOSLARI

Shahrisabz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

*Ilmiy rahbar: **Raxmatullayev Botir Sobir o'g'li***

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari:

Muzaffarova Sevinch Anvarjon qizi

Murodova Sabina Baxodir qizi

Rahmatullayevbotir70@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-8327-7309>

Annatatsiya: Ushbu maqolada korreksion pedagogikaning nazariy-metodologik asoslari, uning ilmiy konseptual tamoyillari hamda maxsus ehtiyojli bolalar rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda tutgan o'rni chuqur tahlil qilinadi. Korreksion pedagogika nuqsonlarning kelib chiqish mexanizmlarini, psixofiziologik omillar bilan o'zaro bog'liqligini, shuningdek, kompensator jarayonlarning shakllanish qonuniyatlarini o'rganishga qaratilgan integrativ soha sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda maxsus ta'lim tizimida pedagogik diagnostika, individual rivojlantiruvchi dasturlar ishlab chiqish, defektologik yondashuvlarning differensial va inkluziv modellarini amaliyotga tatbiq etish muammolari yoritiladi. Shuningdek, maqolada korreksion pedagogikada zamonaviy innovatsion texnologiyalar — multisensor integratsiya, adaptiv muhit yaratish, neyropsixologik yondashuv va kognitiv-behavioral modellarning qo'llanish samaradorligi ilmiy asosda baholanadi. Natijalar korreksion jarayonning kompleks, tizimli va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvga tayanishi lozimligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: korreksion pedagogika, maxsus ta'lim, defektologiya, inkluziv ta'lim, pedagogik diagnostika, psixofiziologik rivojlanish, kompensator mexanizmlar, adaptiv muhit, multisensor integratsiya

Аннотация: В данной статье проводится глубокий анализ теоретико-методологических основ коррекционной педагогики, её научно-концептуальных принципов и роли в поддержке развития детей с особыми

образовательными потребностями. Коррекционная педагогика рассматривается как интегративная область, направленная на изучение механизмов возникновения нарушений, их связи с психофизиологическими факторами, а также закономерностей формирования компенсаторных процессов. В исследовании освещаются вопросы педагогической диагностики в системе специального образования, разработки индивидуальных развивающих программ, применения дифференцированных и инклюзивных моделей дефектологического подхода. Кроме того, статья оценивает эффективность использования современных инновационных технологий в коррекционной педагогике — мультисенсорной интеграции, создания адаптивной образовательной среды, нейропсихологических подходов и когнитивно-поведенческих моделей. Полученные результаты подчеркивают необходимость комплексного, системного и личностно-ориентированного подхода в коррекционно-развивающей работе.

Ключевые слова: коррекционная педагогика, специальное образование, дефектология, инклюзивное обучение, педагогическая диагностика, психофизиологическое развитие, компенсаторные механизмы, адаптивная среда, мультисенсорная интеграция

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the theoretical and methodological foundations of correctional pedagogy, its scientific and conceptual principles, and its role in supporting the development of children with special educational needs. Correctional pedagogy is examined as an integrative field aimed at studying the mechanisms underlying developmental disorders, their relationship with psychophysiological factors, and the patterns of compensatory process formation. The research highlights key issues such as pedagogical diagnostics within the system of special education, the development of individualized learning programs, and the application of differentiated and inclusive models within the defectological approach. In addition, the article evaluates the effectiveness of modern innovative technologies used in correctional pedagogy—such as multisensory integration, adaptive educational environments, neuropsychological

approaches, and cognitive-behavioral models. The findings emphasize the necessity of a comprehensive, systematic, and learner-centered approach in correctional and developmental work.

Keywords: *correctional pedagogy, special education, defectology, inclusive learning, pedagogical diagnostics, psychophysiological development, compensatory mechanisms, adaptive environment, multisensory integration*

Kirish

Korreksion pedagogika – bu qiyinchilikka duch kelayotgan bolalarga taʼlim berish va ularning muammolarini hal etishga yordam beradigan pedagogic jarayon. Ushbu soha, psixologiya, pedagogika va ijtimoiy ish kabi fanlar oʻrtasida kesishgan joyda joylashgan. Korreksion pedagogikada oʻquvchilarning xarakter va qobiliyatlari hisobga olinadi. Bunda, har bir bolaning oʻziga xos xususiyatlariga mos ravishda taʼlim dasturlari ishlab chiqiladi.

Korreksion pedagogika asoslarini chuqur anglash, avvalo, rivojlanishdagi cheklanishlarning kelib chiqish mexanizmlarini, nuqsonning tuzilmasini va uning bola psixikasiga koʻrsatadigan taʼsirini ilmiy asosda tahlil qilishni talab etadi. Shu jihatdan, ushbu fan psixologiya, tibbiyot, neyrofiziologiya, lingvistika, logopediya va defektologiya bilan uzviy bogʻliq boʻlib, koʻp komponentli, tizimli yondashuvga asoslanadi. Korreksion pedagogikaning nazariy poydevori, eng avvalo, insonning rivojlanishi teng tartibli emasligini, balki murakkab, individual va koʻp omilli jarayon ekanligini eʼtirof etadi. Rivojlanishdagi nuqsonlar faqat genetik yoki tibbiy sabablar bilan emas, balki ijtimoiy-madaniy omillar, pedagogik beparvolik, psixologik travma yoki kommunikativ cheklanishlar natijasida ham yuzaga kelishi mumkin. Shu bois, korreksion-amaliy faoliyat diagnostika, prognoz, reabilitatsiya va ijtimoiy integratsiya bosqichlarini oʻz ichiga olgan kompleks tizimdir. Korreksion pedagogika tamoyillari orasida eng muhimlari – individual yondashuv, differensial taʼlim, shaxsni qoʻllab-quvvatlashga qaratilgan ijobiy motivatsion muhit yaratish, bola imkoniyatlaridan kelib chiqib oʻqitish hamda kompensatsiya mexanizmlarini faollashtirishdir. Kompensatsiya mexanizmlari, aslida, buzilgan funktsiyani toʻliq tiklash emas, balki uning oʻrnini boshqa psixik yoki fiziologik

imkoniyatlar hisobiga qoplashni nazarda tutadi. Bu jarayon neyroplastiklik tamoyiliga tayanadi – ya’ni miyada yangi aloqalar, yangi funksional yo‘nalishlarning shakllanishi orqali bolaning rivojlanish trayektoriyasi qayta quriladi. Zamonaviy korreksion pedagogika innovatsion metodlarni faol qo‘llashni talab etadi. Multisensor integratsiya, neyropedagogik mashg‘ulotlar, kognitiv-behavioral yondashuvlar, vizual qo‘llab-quvvatlash, alternativ va boyitilgan kommunikatsiya (AAC), robototexnika asosidagi reabilitatsion metodlar — bularning barchasi bola faoliyatini reabilitatsiya qilishda yuqori samaradorlik beradi. Ayniqsa, inkluziv ta’lim modeli korreksion pedagogikaning asosiy yo‘nalishlaridan biriga aylanib, maxsus ehtiyojli bolalar uchun teng imkoniyat yaratishni davlat siyosati darajasida ta’minlamoqda. Mohiyati faqat nuqsonni yumshatish emas, balki bolaning shaxs sifatida jamiyatda munosib o‘rin egallashi uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy-adaptiv mexanizmlarni shakllantirishdan iborat. Bu jarayon, bir tomondan, ta’limiy, tarbiyaviy, reabilitatsion faoliyatni bir yo‘nalishda uyg‘unlashtirsa, ikkinchi tomondan, pedagogdan yuqori darajada kasbiy mas’uliyat, chuqur psixologik savodxonlik va empatiya talab qiladi. Bugungi kunda nafaqat maxsus ta’lim sohasining tarkibiy qismi, balki butun pedagogik tizimning strategik yo‘nalishiga aylanib bormoqda. Chunki rivojlanishida cheklanishi bo‘lgan bolalar soni global miqyosda ko‘paymoqda, ularning ehtiyojlari esa yanada murakkablashmoqda. Shu sababli ushbu sohaning asoslari zamonaviy ilmiy tadqiqotlar, neyropsixologiya, pedagogik texnologiyalar va ijtimoiy integratsiya tamoyillariga tayangan holda qayta talqin qilinmoqda.

Avvalo, korreksion pedagogikaning zamonaviy asoslari neyrofanlar yutuqlariga tayanadi. Inson miyasi plastiklikka ega bo‘lgani sababli, to‘g‘ri tashkil qilingan pedagogik ta’sir natijasida buzilgan funksiyalarni qisman yoki to‘liq kompensatsiya qilish mumkin. Masalan, neyrofeedback, sensor-integrativ terapiya, vizuomotor stimulyatsiya, logoritmika kabi metodlar bolalarning miyasida yangi neyron bog‘lanishlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv an’anaviy defektologiya metodlarini kengaytirib, korreksion pedagogikani yangi ilmiy bosqichga olib chiqdi. Bundan tashqari, zamonaviy korreksion pedagogika o‘zining

ko'p darajali diagnostika tizimi bilan ham ahamiyatli. Endilikda bola rivojlanishidagi cheklanishlar faqat tibbiy tashxis bilan cheklanib qolmaydi; balki pedagogik diagnostika, neyropsikologik baholash, ijtimoiy adaptiv holat monitoringi, emotsional-intellektual rivojlanish darajasi kabi ko'rsatkichlar ham birgalikda o'rganiladi. Shu asosda har bir bola uchun individuall ta'lim-traektoriya tuziladi, bu esa ta'limning aniq, shaxsga moslashtirilgan yo'lini belgilaydi. Bugungi globallashuv sharoitida korreksion pedagogika xalqaro tajriba bilan boyimoqda. Yevropa, Kanada, Yaponiya, Janubiy Koreya va AQShning reabilitatsion markazlarida qo'llanilayotgan tizimlar — TEACCH modeli, ABA terapiya, PECS kommunikatsiya tizimi, Floortime yondashuvi, RDI metodi — o'zbek korreksion pedagogikasida ham qo'llana boshladi. Mazkur modellarning umumiy jihati — bolaning mustaqil hayotga moslashuvini birlamchi maqsad sifatida belgilashida namoyon bo'ladi. Shuningdek, korreksion pedagogikaning zamonaviy asoslari psixologik farovonlikni ta'minlashga yo'naltirilgan yondashuvni ham o'z ichiga oladi. Chunki har qanday nuqsonning markazida shaxsning emotsional holati, o'zini idrok etish darajasi va motivatsion jarayonlari turadi. Shu sababli "affektiv qo'llab-quvvatlash", "pozitiv mustahkamlash", "emotsional xavfsiz muhit" kabi kategoriyalar amaliyotda muhim o'rin egallaydi. Bola o'zini qadrlagan sari, uning korreksion faoliyatdagi ishtiroki ham kuchayadi. Yana bir muhim yangilik — korreksion pedagogikada raqamli texnologiyalarning kirib kelishidir. Virtual reabilitatsiya, AR (augmented reality) darslari, robotlashtirilgan terapiya, nutqni tiklovchi mobil ilovalar, kognitiv o'yinlar — bularning barchasi bolalarning o'quv jarayonini yanada samarali qiladi. Masalan, autizm spektr buzilishi bo'lgan bolalar AR texnologiyalari orqali ijtimoiy vaziyatlarni xavfsiz, nazorat qilinadigan muhitda o'rganish imkoniga ega.

XULOSA

Korreksion pedagogika asoslari hozirgi davrda an'anaviy yondashuvlar bilan cheklanib qolmay, balki neyropsixologiya, raqamli texnologiyalar, ko'pmutaxassisli hamkorlik va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi bilan boyimoqda. Ushbu fan har bir bolaning imkoniyatlari cheklangan bo'lsa-da, uning potentsiali

cheklanmagan degan g'oyaga tayanadi. Demak, korreksion pedagogika — bu inson qadrini, uning rivojlanish huquqini va jamiyatlardagi o'rnini maksimal darajada qo'llab-quvvatlaydigan tizimli, ilmiy, insonparvarlikka asoslangan.

Adabiyotlar

Azizxo'jayeva N. N. Pedagogik kompetentlik va pedagogik texnologiya. — Toshkent: O'qituvchi, 2009.

Лебединский В. В. Нарушения психического развития у детей. — Москва: МГУ, 1995.

O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida" Qonuni.

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi: www.xtv.uz